

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 100 (1987)

Artikel: Cronica da Segl : rapport dals ans 1797-1834 : annotaziuns da Paul Robbi da Segl in Engiadina : per chüra da sieu abiedi Paulin Zuan

Autor: Zuan, Paulin

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235205>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Cronica da Segl

Rapport dals ans
1797–1834

Annotaziuns da Paul Robbi da Segl in Engiadina

per chüra da sieu abiedi Paulin Zuan

Cuorta biografia da l'autur da la cronica:

Paul Robbi es naschieu als 2 lügl 1759 a Segl. Sia mamma es resteda vaidgua già da giuvnetta ed ho gieu bger da lavurer. Paul es ieu a scoula tal predichant dal lö. Sieu mister da farrer ho el imprains a Bever. A sia mamma ho el assistieu fin cha la mort es gnida a l'eted da 95 ans. Sia duonna eira Anna Curô, üna massera zuond spargnuossa. Ils evenimaints turbulents dals ans 1797–1801 haun indüt a Paul Robbi a cumanzar sia cronica. El es mort l'an 1847 in ota eted. El stu esser sto ün hom ourd-vart robust, perche a l'eted dad 87 ans mnaiv'el aunch' il martè in fuschina, ün an aunz la mort. Pera ch'el nu bavaiva ne caffè ne vin, e nemain masdinas nu vulaiiv' l piglier. Üna geda ch'ün sudo ester l'ho sfurzo, giò sper Clavenna, da'l der no sias s-charpas, stu el avair pers sia calma. – Paul Robbi s'ho impegno per la vita publica. Dal 1790 figüra el scu hom da cumön, ils ans 1798|99 scu bachettari, dimena commember dal güdisch. E cur cha'ls Frances avaivan oblio perfin a quels da Segl dad introdür üna «municipalited» seguond lur muostra, schi – cunter vögliä – tschantaiiva eir Paul Robbi in quella. Cur cha quel temp «elvetic» es sto intuorn, stu el avair exclamo: «Dieu ludo, ch'eau sun liber!» – Ün pitschen guadagn supplementer avaiva el da sieu commerzi cun chastagnas, graun, farina e ris. Quels vivers cumpraiiv'el aint pelpü a Clavenna e giaiva vendand per Engiadina. El ho chatto per bön, zieva cha la Pêsch da Luneville avaiva miss term a las guerras, da cuntinuer cun sia cronica. Quella es cumparida dal 1901|02 scu «Dumengia saira» il «Fögl d' Engiadina». Prof. Curdin Planta da Susch l'ho tradütta per tudas-ch e publiched a in «Beilage zum Kantonsschulprogramm pro 1907|08». Our da l'introducziun da C. Planta es extratta quista biografia. Paulin Zuan, ün descendent da l'autur, ans metta a dispuziun la cronica in ün rumauntsch adatto a la scripziun dad hozindi.

(La redacziun)

I. Part

Als 22 gün 1797 as haun stachos ils Vuclinas-chs e'ls Clevners da l'imperi da las Trais Lias, s-chatscho il persunel d'administraziun ed as vöglian regner sves. In settember da listess an ans haun ils Vuclinas-chs adössos 4 parpajolas dazi per la soma d'vin (üna soma = 150 liters; üna parpajola = ca 6 cts.).

17 october: Ils pass vegnan serros pel import da graun e farina our d'la Vuclina e Clavenna.

19 october: Ils rebels haun confisco tuot la proprietad privata sül territori da la Vuclina e Clavenna. Quist es ün ledranetsch a l'ingranda e bgers sun consternos e rabgiantos.

4 november: Quatter delegios sun arrivos dal Puschlav in Engiadina cul giavüsch urgent da dumander agüd cunter ils Vuclinas-chs. Ils Vuclinas-chs vaivan ordino al Puschlev da's stacher dal Grischun ed as collier cun els. La drettüra granda da l'Engiadin'Ota ho tramiss als 6 november 64 sudos ed uffizchels in agüd. Nus essans in grand pisser pervia da quels. Que vain memma cher, perche ch'els survegnan 1 fl. 30 cr. al di (florin = Bündnergulden, crüzer = Kreuzer, 1 florin e 30 crüzers, faun insembel ca. Fr. 2.75).

17 november: A Clavenna sun arrivadas truppas francesas. A quintan cha sajan 300 infantarists e 60 chavalgiaunts.

A la Val san Giacob e la vschinauncha da Villa vain do ün term da 24 uras per as declarer liber. Els as vaivan dustos lönch cunter las tentaziuns dals Clavennas-chs per l'insurrecziun e dumando agüd als Grischuns. Siand cha nun als gnit güdo, gettan persas quistas vschinaunchas fidelas a las Trais Lias. Els as colliettan, scu la Vuclina, Clavenna e Worms, culla Republica Cisalpina cha Bonaparte vaiva instituieu.

30 november: Ils Puschlevins ans haun dumando aunch'üna vouta agüd, ma'ls Engiadinais nu haun granda vögliä, siand cha regna daper-tuot dischuniun.

10 december: Vicari Castelmur vain delegio da nossa drettüra granda a la dieta chi ho lö a Cuaira. La mited dals commembers da la dieta sun turnos a chesa. Be 30 sun restos a Cuaira per proseguir ils affers.

17 december: Cunter Planta-Wildenberg vain applicho ün proceder fich sever.

Siand ch'el nu vaiva pajo il chastih chi'l d'eira gnieu adösso avaint ün pêr ans, al gnittan confis-chos tuot sieus bains. El es fügieu. – La dieta

tramettet duos ambaschaduors a la granda conferenza a Rastatt ed a Paris per guadagner inavous las vschinaunchas suottamissas. Sar M. Raschèr da Cuaira as rendet a Milaun per intermediar la confiscaziun dals bains.

30 december: Nus arvschins il cumand da Cuaira, da procurer üna lista dals homens da 16–30 e da 30–60 ans chi sun capabels per las armas. Nus dessans eir noter l'avaunt maun dad armas e muniziun.

1798

11 schner: A Clavenna gnit desdrüt la statua dal cunt de Salis e ruvino cun canera e schnöss ils purtrets e las insegnas da famiglias nöblas.

4 favrer: Vicari Castelmur, nos delegio pella dieta a Cuaira es turno inavous culla noscha nouva cha nus stapchans pajer 60 000 florins e cha nu saja gnieu raggiunt ünguotta.

16 favrer: Serro ils pass per türcha e furmaint.

21 favrer: Hoz vainsa pissero pella prüma vouta pel dan causo tres la naiv.

9 marz: Il pass es darcho aviert per furmaint, ma serro per sejel. Per ris, furmaint, chastagnas, vin, vinars e muaglia as stu pajer dazi.

16 marz: Ils delegios vegnan clamos a Cuaira pella tscherna güdi-ciela da 48 commembers pel adöver da chastier parsuras chi haun falsificho las vuschs da püssas vschinaunchas e negligieu da trametter delegios a Udine per tratter cul general Bonaparte.

24 meg: Mastrel B. Curtin, il quèl appartegna al güdiciel imparziel es turno inavous e comunichescha ch'els hegian multo ils parsuras e lur agüdaunts cun 63 300 florins per avair manchanto da trametter ils delegios a Udine.

Causa negligenza ed oters motivs vainsa pers la Vuclina e Clavenna. La mezza vin cuosta uossa in ustaria 28 bluozechers (üna mezza = ca. 1¹/₂ lt., ün bl. 2¹/₂ cts. Dimena 28 bluozechers 70 cts). I'l mais lügl resultan inquietezzas in Vuclina pervia da la religiun; ma uossa stöglian els bain as cumporter, perche ch'arrivan truppas estras.

25 lügl: Radunanza cumünela per as decider scha's voul aderir a l'invid dals Svizzers da s'unir cun els. La dieta arcumandada da fer que e giavüscha licenzchamaint. A l'imperatur austriac es la dieta üna spigna i'l ögl. El pretenda cha dessans mantegner nossa veglia costituziun ed imnatscha, scha nus nu fatschans quetaunt.

Que saregia üna tratta da schah per trer a la lungia la chosa.

In avuost vain revocho la dieta ed introdüt danouv la regenza dals trais Parsuras.

In settember gnittan darcho avierts ils pass e rebassos ils predschs per alimaints e pel dazi. Nus vains agieu üna buna raccolta da fain, per-cunter causet l'Ova Granda (Ova da Fex) dans, uschè cha'ls pros a «Crotschas» nu pudettan gnir sgios.

27 settember: Ad es crudo bgera naiv. A Crasta in Val Fex stuvettane metter tschendra sülla naiv per pudair taglier sü la laina.

21 october: Da Cuoirain vain l'avis da praster pront agüd a la Surselva, perche cha sajan invasos ils Frances e cha que saja fich urgent! Poch zieva gnit la nouva da l'arriv da numerusas truppas da l'imperatur da l'Austria a Zuoz e cha quels vegnan a'ns güder. (In october gnit realiso ün contrat, i'l quèl las Trais Lias as confidan a la protecziun da l'Austria cunter l'invasiun dals Frances. I'ls prossem dis as tratgnaivan 4000 homens da l'imperatur suot Auffenberg in Grischun. Il cumandant Auffenberg s'obliet da'ns lascher la veglia constituiun e la liberted e da'ns proteger cunter ogni assagl. La nouva da l'invasiun dals Frances d'eira vöda ed orva canera da guerra. (L'invasiun succedet pür in marz 1799).

22 october: A Samedan e Schlarigna sun staziunos 480 homens, a San Murezzan 140 ed a Silvaplana eir 140.

23 october: Duos cumpagnias passan la Bergiaglia; 4 cumpagnias restan in Engiadina e 2 cumpagnias surpassan il pass dal Bernina.

5 november: A Clavenna sun arrivos 2 battagliuns frances ed ün da la Cisalpina.

11 november: Hoz gnit üna proclamaziun cullas seguaintas infurmaziuns ed uordens:

1. Las truppas dal Grischun sun suottamissas al generel Auffenberg.
2. A dessan gnir construidas trais categorias da milizia:

La prüma stu exerciter dalum e partir punctuelmaing a la clameda. La seguonda dess eir esser pronta uschè bod scu pussibel e la terza, construida d'üna garnischun dad homens capabels da purter armas dess as preparar cun schluppets, launtschas, alabardas e triaunzas. Üngün nun as suos-cha musser sainz'armas.

3. Ad es scumando da suner sains. Be'l sain grand suos-cha gnir suno e que be per alarmer. Al suner da quel dess as render tuot la garnischun bain armada sülla piazza cumünela e marcher inua cha que fo dabsögn.

4. Ad es proibieu da s'opponer a quists cumands e da marmugner. Minchün es oblio d'annunzcher cuntrafactuors.

5. Ils suprastants sun incumbenzos da survagliar tuot.

6. Que es scumando da schmerdscher alimaints d'ogni sort.

7. A nun es permiss da cumprer roba dals sudos imperiels.

8. Il transport da materiels stu esser sgür.

9. Ad es proibieu da schluppetter i'l ajer e fer fracasch.

10. Ils desertuors stöglian gnir denunzchos immediatamaing.

(Da suottametter las truppas ad Auffenberg «punct 1» d'eira il giavüsch dal cumandant da quellas, d'Anton Salis-Marschlins).

L'imperatur ans asgüra cha sias truppas sajan cò per ans güder e proteger nosa constituziun. Impü ch'el protegia la religiun e cha 52 magiuraunzas da nos pajais l'hegian clamo. (Nos parsuras vaivan serro ils pass per la muaglia e la Vuclina ans ho uossa serro l'import da vin e vinars. Scu tü a me, eau a te.)

25 november: A Samedan gnit installo üna cancellaria per chavallaria. Segl stuvet furnir sia part da 1200 rüps fain, schabain cha la provi-schiun nu d'eira granda. (1 rüp = ca. 8¹/₂ kg). Per ün rüp gniva pajo 21 crüzers. Impü stuvettans nus plazzer mincha not 2 guardgias a Segl-Baselgia. Quistas stöglian guider ils sudos, scha vegnan notiers cun chartas (da geografia).

5 december: A vain l'uorden da rumir la naiv fin sül terrain per cha's possa passer cun chanuns e muniziun. Vegls e giuvens stöglian fer quista lavur. Grazcha a nosa buna prestaziun pudet gnir als 6 december il prüm chanun in Engiadina. El d'eira gnieu transporto cun granda fadia sü da la Bergiaglia fin a Malögia. Lo al stuvettane demonter e charger sün schlittas. Scu cha's oda gnittan plazzedas a Castasegna dals imperiels trincheas e fortificaziuns. Ils Frances haun pusto üna batteria sül Crot (dadains Segl).

10 december: Da Puschlev arriv'üna charta cul giavüsch cha'ls des-sans trametter 180 homens. Il colonel imperiel cussaglia da nun aderir al giavüsch dals Puschlevins. (Quists d'eiran imnatschos dals Frances.)

15 december: Hoz gnit ün formular da signur magiur Perini cun ils seguaints uordens e dumandas, in incumbenza dal generel Auffenberg:

1. Als 17 da quist mais as stu preschanter tuot la garnischun armeda per l'inspecziun.

2. Quaunts homens armos cha nus hegians?

3. Quaunta muniziun cha saja tar nus?

4. Quaunts schluppets e bajonettas?
 5. Quauntas flintas cun channa rajeda?
 6. Quauntas fuormas da balla e quaunts tiraballas?
 7. Quaunts sabels, alabardas, launtschas e triaunzas?
 8. Quauntas tas-chas da patronas e sachs per flöder?
 9. Nus dessans trer aint bunas s-charpas e stivels, scu cha portan e cultivan ils valladers.

10. Quaunts homens haun già fat servezzan militer e quaunts voluntaris sun cò?

11. In mincha vschinauncha dessan gnir tschernieus 6 homens per furmer ün regimaint grischun. (Quist nu plescha als Engiadinais.)

17 december: Realiso e do resposta.

23 december: Hoz arvschittans il quint dals cuosts chi provgnittan a la drettüra granda tres la preschentscha da las truppas imperielas. Que tuocha sün mincha 16vel 312 florins (ca. 546 fr.). In quista summa nun es cuntgnieu que cha gnit surpiglio da la regenza austriaca per paun e charn. Nus pajains pü gugent quist import cu stuvair mantegner ils sudos cun 20 crüzers al di per hom.

27 december: Ad es arrivo aunch'ün battagliun sudos cun bgers chavals. Dieu ans perchüra! A saja dad uzer il dazi sün vin, vinars, zücher e tabac. (Per ch'els possan fer baracca e ribotter a la festa dals 15 schner!) Da Nadel d'eira que uschè fraid, cha'l vin dschlaiva i'l recipiaint da la Sencha Tschaina. Ad alchüns d'eiran dschet las uraglias; ma na in baselgia!

30 december: A gnit arrandscho da confis-cher il possess dals emigrants. Traunter quels d'eira eir Enrico Bansi, a sieu temp predichant a Silvaplauna. Scu aderent dals patriots stuvet el fügen auz l'irrupziun dals Austriacs.

1799

15 schner: Hoz gnit festagio in memüergia al licenzchamaint da la dieta e la reconstituziun dals parsuras. Il partieu chi vaiva trat la cuorta es darcho a la testa. Quista festa dess avoir lö in avegnir als 30 avuost. Chi so quaunt lönch cha que düraregia! Per la chavallaria vain mno notiers fain da Puschlev a Samedan a 22 crüzers il rüp ed a Zernez per 26 crüzers.

25 favrer: Granda canera da guerra, ma que nu succeda ünguotta.

2 marz: Hoz passet tar nus ün seguond chanun, ma demolieu. Desch schlittas d'eiran chargedas cun sias parts e cun muniziun. Nus stuvains procurer per bgeras e greivas vtüras. Que regna granda dischuniun per via dals partieus. A Dieu saja almanto.

8 marz: La saira a las desch vain l'uorden dad ir a Samedan a la guerra ed artschaiver lo nouvs cumands. Da Segl sun partieus 11 voluntaris. Els haun raggiunt Samedan cun granda bravura ed adempieu cun fats eroïcs al buchel d'vin.

9. marz: Sün damaun ils 10 vain aviso la dieta per ponderer cu cha nus ans vöglians cuntgnair, siand cha Cuaira, il general, il colonel, il cusagl da guerra e'ls parsuras da las Trais Lias haun capitulo. Dals Bergiagliots arrivet üna charta cull'admuniziun da gnir a güder, siand ch'els vegnan attachos. Nus vains do resposta cha nossa sudeda saja a Samedan. Ils ultims dis attachettan ils Frances da nord, da süd e da vest il Grischun e vainschettan ils Austriacs.

10 marz: Ils Frances suot Lecourbe assaglian l'Engiadina sur l'Alvra ed in listess mumaint la brigada da Jouberts sü da Clavenna e da la Vuclina. Ils Austriacs stöglian succomber dapertuot. L'Engiadina restet occupeda dals Frances fin in meg.

11 marz: Üna granda truppa arrivet da Lugano, ün'otra tres la Val Surset, e sül pass dal Set as cumbattettan els da mezdi fin la saira a las desch. La pü granda battaglia füt tar la «Buocha da Maroz». La glioud da Chasatscha d'eira fügida. Ils Bergiagliots vulaivan as defender ed as pustettan a Chastasegna e Promontogno; ma els nu reuschittan da fer ün-guotta. Scha que vales da fer guerra cun manger e baiver, schi vessans buns sudos! In tuot l'Engiadina nu daiva que ün chi avess agieu vögli da druver las armas. Que füt üna furtüna cha Cuaira gnit vainschida il prüm insembel cun la regenza, ils cumandants e tuot. Noss 11 voluntaris as rendettan eir in Bergiaglia, ma sun turnos inavous ün ad ün sainza armas.

12 marz: Las truppas imperielas haun clappo 180 Frances. Hoz marchettan tuottadi truppas fin la saira tard. Nus als purtettans chavagnas cun paun, chaschöl e vin a la punt da Baselgia per cha nu vegnan in vschinauncha. Ma 140 homens gnittan listess fin a Segl-Maria e vulaivan manger e baiver. Uschè restettans nus bod sainz'alimaints.

Las truppas francesas chi gnittan sur l'Alvra cumbattettan fin zieva mezdi a las quatter e battettan inavous ils Austriacs fin suot Zuoz; que d'eiran pêra var 3000 homens.

La saira gnittan, scu cha vain dit, 1200 homens sur il Gügliä, e Silvaplauna stuvet der ricover a var 60 sudos. Sch'els survgnivan da manger e baiver staivane quiets, ma scha na, schi giaivane illas stallas e cuppaivan la bês-cha. Las duonnas d'eiran fùgidas a Surlej, ma ils sudos arrivettan eir lo ed invulettan la munaida ch'ellas vaivan cun se. Actuelmaing sajan ca. 6000 Frances in Engiadina. Cha Dieu vögliä cha svaneschan bainbod! Uschigliö cumainza la fam a mner il regimaint.

14 marz: Hoz vegnan sepulieus ils imperiels chi sun crudos als 12 traunter Crasta e Schlarigna. Que nu d'eiran bgers, perche ch'els as rendettan ziev'üna cuorta s-charplineda. Cò a Segl-Maria rumpet our fö illa chesa Tuff tres il tschanfurgner dals sudos. Il fö pudet gnir stüz bain svelt, ma la stüva ardet cumplettamaing.

16 marz: Hoz gnittan requiridas tuot las bes-chas da tir. Nus stuvettans transpurter sudos ferieus da La Punt a Bravuogn inua cha's rechat-tan ils lazarets. Insembel cun els as stuvet charger eir bgera muniziun. Che lavur e che confusiun! Ca. 1000 bes-chas da tir, chavals, bouvs e vachas sun di e not in movimaint. Siand cha'd essans severmaing survaglios nu po fùgir üngün. Quel chi fùgia vain resguardo scu desertur e tratto lozieva.

Da La Punt ingiò nun es pü avaunt maun ne paun, ne vin, ne vinars. Que es üna misiergia! Nus vains eir transpurto chanuns sur il Bernina a Puschlev. Strapatschs surumauns per umauns e bes-chas. Divers da noss cumpagns manchaivan daspö 10 e 15 dis. Nus survgnins cun staint'e fadia alimaints per nus e nossas bes-chas.

24 marz: La pulizia vain alvanteda e la municipalited vain introdütta (cussagl cumünel a la moda francesa). Ün cumischiunari accumpagno da sudos cumparit in mincha vschinauncha e pretendet 6 u 7 bouvs u vachas ed in pü 50 rüps farina per couscher. Quellas vtüras dürettan fin als 30 dal mais. A Samedan gnit instituieu cun granda lavur ün'ambulanza. La municipalited do uordens. A vain dumando linzöls per fer faschas pels ferieus.

2 avrigl: Nus avains survgnieu il cumand da rumir la naiv sülla via «las Riveras» lung il lej. Tuot la populaziun capabla da lavurer nun arri-vet in duos dis niauncha fin tal Crot (2 km davent da Segl). La misiergia vain adüna pü granda. La muaglia es gnida rera, siand cha nus stuvettans mazzar bgeras bes-chas per viver.

3 avrigl: Hoz sun eau turno a chesa, ma nu sun sgür niaunch'ün mu-maint da stuvair darcho partir.

5 avrigl: Ils abitants da Baiva sun gnies a'ns güder rumir la naiv.

9 avrigl: La guarnischun da la Bergiaglia stu sbadiglier naiv sur il pass da Malögia. Nus cuntinuains cun nossa lavur, ma l'ora es noscha. Que naiva e boffa uschè ferm, cha la via rumida es dalum darcho plaina d'naiv. Nus lavurains di e not cun nossas bes-chas da tir.

Ad es gnieu l'avis cha'ls Frances as stuvettan retrer dal Tirol cun grandas perditas. Uossa vain sustegn our d'la Vuclina, alura po que cumanzer danöv. Las vschinaunchas sun mincha not occupiedas cun ferieus.

12 avrigl: Hoz es arrivo il cumand da procurer üna lista dals abitants e quaunta muaglia e fain cha saja avaunt maun.

19 avrigl: Que es il prüm di ch'eau pudet puser cun mieu chavagl. Nus nu pudaivans bod pü chaminer da la staunglantüna. Tuot la glied es gnida megra e brüna-naira dal sulagl. Ils ögls ardan e faun mel, causa il lavurer cuntinuedamaing illa naiv. Nus stuvettans darcho furnir 4 chos muaglia, in tuot dimena 14 töchs e que dals pü bels.

21 avrigl: A rivet üna charta sü da l'Engiadina Bassa cul aröv da praster agüd, siand cha que regna düra misiergia, perche las truppas hegian consümo tuot. Nus savains svesch cha daspö ils 3 avrigl nun es pü da rabaglier insembel ne alimaints ne fain per las bes-chas da tir.

23 avrigl: A vain cumando per scrit da rumir il pass dal Gügliä infra 4 dis per cha's possa passer cun char u cun schlitte. Impü vain pretais auncha dapü muaglia da maz.

26 avrigl: Ziev'avair sgumbro la naiv a Malögia vainsa transporto ils ferieus cun chars fin al plaun da Pila, ma alura stuvettans piglier schlittas. Cun staint'e fadia arrivettans finelmaing a Chasatscha.

1. meg: Nus stuvettans metter sün mincha vacha 1 rüp fain e sün mincha muja u vde $\frac{1}{2}$ rüp. Quist fain stuvettans mner a Zernez. A Samedan regnaiv'üna granda confusiun, siand cha'ls Frances d'eiran vandschieus ed as retraivan. Nus ans stuvettans fermer lo fin als 3 meg.

4 meg: Tuot quista charramainta arrivet la saira tard a Clavenna. La granda part dals vtürins stuvet rester immez la via fin la damaun cun lur bes-chas, sainza nudrimaint ne per els ne per las bes-chas. Alura get que inavaunt illa val San Giacob. Siand cha'ls povers bouvs d'eiran telmaing exaurieus cha nu pudaivan pü, gnivane mazzos dals sudos. Las parts d'lain dals chars ruots as druvaiva per fer fö e brasser la charn. Ils proprietaris dals bouvs nu survgnivan üngüna charn da lur bes-chas, ma casuelmaing bastunedas.

6 meg: Ils Austriacs sun darcho a Segl ed haun pretais da la vschi-nauncha milli glivras paun, divers töchs muaglia, ün sach ris, vin e vi-nars, sel e 480 rüps fain. Nus nu pudettans der dapü cu que ch'avaivans. Eau turnet inavous da quist miraculus viedi a Clavenna pür als 11 meg. Mieu chavagl d'he lascho lo. Apaina cha'ls imperiels d'eiran darcho in pajais, abolittan els tuot las introducziuns dals Frances. Il generel Belle-garde s-chatschet tuot las truppas da Lecourbe our da l'Engiadina. A Clavenna gnit ars il bösch da la pêsch. Cha'l Segner ans salva benign da quistas liberteds!

12 e 13 meg: Numerusas truppas imperielas arrivettan a Silvaplau-na. Ün uffizchel gnit a Segl e pretendet 2000 pauns. Nus nun al pudettans der niauncha la mited. Ils sudos fettan retscherchas in tuot las chesas e guai scha qualchün vess zuppanto qualcosa. La saira a las 10 gnit il cu-mand per tuot ils homens capabels da lavurer, da transpurter il di zieva chanuns e muniziun sur il Gügliä. Già cha la naiv d'eira lamma, stuvet-tans purter tuot a maun fin a Baiva. Las truppas giaivan ouravaunt. A d'eiran ca. 6000 homens ed eir il generel. Els s-chatschettan ils Frances our da Baiva.

14 meg la saira: Apain'arrivos a chesa, staungels, bletschs e divers amalos, stuvettans partir als 14 la damaun a las 3 cun pelas e badigls sül Gügliä a sgumbrer la via per chavals, chanuns e muniziun. Ma causa la enorma navaglia d'eira quista lavur impossibla. Ils uffizchels ans permet-tettan finelmaing da glivrer. Percunter stuvettans purter sü assas fin a las 2 stallas tar las culuonnas per installer lo üna chamanna per ün piquè sudos.

16 meg: Darcho gnittan 9 sudos a Segl e clamettan tuot la sudeda per sgumbrer la naiv e purter chargias sül Gügliä. Quists sudos entrettan illas chesas e chatschettan our cun forza quels chi nu vulaivan ir. Els im-natschaivan eir cun extorsiun da der painch, chaschöl e charn. Que cha nu survgnivan invulaivane.

Intaunt cha'ls homens d'eiran absaints arrivettan 7 oters sudos, get-tan illas stallas e pigliettan cun se 10 töchs muaglia. Cur cha nus turnet-tans dal Gügliä inscutrettans üna truppa cul adjunct dal generel chi vu-laiva passer sur il pass. Ad ün pêr da nus strettane our las s-charpas e büttettan davent lur tschavattas.

17 meg: Homens e duonnas gnittan clamos per fer la lavur sül Gü-gliä. A Silvaplauna spettaiva ün battagliun sül sgumbrer la via per passer sur il pass. A lavuraiva glied da Schlarigna, San Murezzan, Champfer,

Silvaplauna e Segl, in tuot ca. 300 persunas. La saira gnittans licenzchos e 3 homens stuvettan der garanzia cha tuots sajan darcho sül post la damaun zieva a las 5. Sainza quista süerted nun avessane lascho ir a chesa üngün.

18 meg: Nus essans darcho sül Gügliä per praster quista greiva lavur. La gliëud da Baiva lavura da l'otra vart dal pass. La saira ans rechatettans süll'otezza dal pass e las stailas ans sclarivan la via per ir a chesa. A Silvaplauna d'eiran arrivadas bgeras truppas. Var 150 sudos allogettan lo, e la gliëud nu vaivan bod pü ünguotta per als der. A gnit infracto ed invulo. Nus arrivettans staungels morts a chesa. Intaunt d'eiran arrivos cò chavals dal train e da sella. Adonta da la stanglantüna stuvettans darcho partir il di zieva bod e lavurer da la damaun a la saira. Que es üna mi-siergia.

19 meg: Hoz es dumengia. Els ans tramettettan a Malögia per sgumbrer e schlarger la via, per cha possan passer chars a tir da quatter. A Segl arrivettan 2 battagliuns cun 150 chavals. Il cumand es da pavler quistas bes-chas, cha que vegna pajo (da chi?). Scha nu gniva pavlo, invulaivane tuot que cha chattaivan. Eau stuvet banduner mia fuschina e la surlascher als imperiels.

25 meg: Eau d'eira ieu als 21 a Samolaco per cumprer aint e sun turno quista saira. Grandas spaisas. Ils sudos haun invulo alimaints, fain, üsaglias e tuot.

26 meg: Cumand dad ir a Clavenna per requirer chavals. Nus essans di per di in viedi, ün di dafat duos voutas a Chasatscha. Ils sudos aintran illas stallas e piglian bes-chas da tir. Scha'ls proprietaris as dostan, vegnane sfurzos cun bastunedas. Eir vachas stuvaivan trer greivas char-gias, per exaimpel da Schlarigna e da Cinuos-chel fin a Chasatscha. Sül retuorn gnivans suvenz sfurzos da müder direcziun, uschè cha divers d'eiran davent da chesa dapü cu ün mez mais. In principi d'gün gnittan fat ostagis las guidas dals Frances, apunta quels chi pigliaivan part pels Frances. Els gnittan strats our da lur chesas cun dürezza barbarica. Ils Frances vaivan fat quetaunt già aunz culs parsuras da quels chi d'eiran da listess parair culs Austriacs. Que eiran 90 homens. Els haun merito, perche scu neutrels nu vessane stuvieu piglier part per ün u per l'oter.

3 gün: Nus avains lascho our la muaglia, perche ils sudos vaivan druvo tuot il fain per lur chavals. Umauns e bes-chas haun fam. A gnit l'uorden cha quels chi haun bains per pavler 12 vachas sur inviern, sajan oblios da tgnair üna bes-cha da tir per pisserer las vtüras da guerra. Con-

seguentamaing stu Segl metter a dispusiziun 34 töchs. Quels da San Mu-rezzan, Silvaplauna e Segl stöglian transpurter marchanzia fin a Chasa-tscha, qualchevoutas eir fin a Vicosoprano e Clavenna, schi dafat fin a Riva. Quist'eivna vainsa transpurto 38 chargias materiel da guerra al di. Povra vita!

2 lügl: Eau am rendet a Clavenna per proveder granezza, ma il pass d'eira serro per sejel, furmoint e türcha; percunter pudettans cumprer ris e chastagnas. Ad es ün'ora terribla. Que nu crescha ünguotta; melgrô tuot vainsa chargio hoz l'alp. A Clavenna vaiv'eir cumpro fain per 48 bluozchers il rüp (que füss hoz 15 fr. per 100 kg).

6 lügl: Nus da Segl vains chargio hoz 21 vtüras cun butschins fa-rina, destinios per Como. (Tuot vain fat suotsur!)

16 lügl: Quistas vtüras dürettan fin hoz. Uossa pudainsa finelmaing puser. Già cha'ls pass sun serros per granezza, restettan diversas fami-glias sainza paun. Eir la charn es rera.

23 avuost: A gnit ün currier e pretendet da l'accumpagner a Same-dan. Eau get sainza ponderer cun el. In ogni vschinauncha as fermaiva'l per annunzcher l'arriv d'üna grand'armeda russa. El inchaschaiva bod dapertuot munaida. A la fin s'inaccordschet que ch'el d'eira ün ingiane-der raffino.

Nus vains glivro da fer cun fain pür a la fin d'avuost. La raccolta füt megra, perche ils chavals dals imperiels vaivan pasculo da prümavaira sün tuot ils pros.

Per fer glivrer las vtüras dals Austriacs chi passaivan cun tirs da quatter fin 10 cun pignas pels furners champesters, fettans la proposta al commissari da guerra cha vöglians fer que nus sves. La guidas da quels transports d'eiran miserabels leders impertinents. Els straivan dafat da-vent las garnitüras d'fier da las portas d'chesa ed ardaivan il lain.

A Malögia haun els demolieu bod tuot ils tets ed invulo muaglia. Nossa povra patria es dvanteda ün teater da guerra. Ils imperiels pu-stettan in mincha vschinauncha ordonnanzas per spedir inavaunt las chartas. Quists d'eiran üna ledramainta svargugnusa. Per ans schlub-ger eir da quista paina vainsa surpiglio sves il transport da las char-tas. Natürelmaing stuvaivans uossa vaglier mincha not per eseguir la spediziun da las chartas, dalum ch'ellas arrivaivan. Per ogni charta as stuvaiva que pretender üna quittaunza da la staziun d'artschaivimaint. Nus laschettans fer quist servezzan ad ün abitant quatter eivnas per 1 florin al di.

Il predsch per granezza es immens ot. La somma sejel cuosta 36 florins (somma = 136 kg; 36 florins = 63 fr.). Paun alv nu vain già da lönch na pü fat. Per 1 rüp sel vainsa pajo tuotta sted 2 florins. In Bergiaglia as rechattaivan 400 butschins farina iminchün a 40 rüps. Siand cha quista farina nun eira pü druvabla, gnit l'uorden da la mner a Gravedona.

13 settember: In üna charta da Clavenna ans vain comunicho cha passaregia üna truppa russa cun 1200 homens e 2000 chavals tres l'Engiadina. Cha nus dessans preparer fain. Que nun ans plescha brichafat, ma nus sperains cha nun arrivan da passer causa las noschas vias. A d'eira gnieu giò diversas boudas.

14 settember: Hoz vainsa s-chargio l'alp.

15 settember: Da Cuoiria vain ün'urgenta admuniziun da'ns armer ed esser pronts per pudair marcher dalum cha vain clamò, siand cha'ls Frances vegnan sü da Glaruna per irrumper in nos pajais. Mincha drettüra granda stapcha proveder 40 chavals da somma pel transport d'alimaints per l'armeda.

Per mincha 5 chavals saja d'attribuir ün hom. Cha dessans eir procurer pel furnimaint da muaglia da maz.

25 settember: Tuot ils vschins vegnan clamòs our dad ir als 27 a Samedan per tscherner suotuffizchels e s'organiser pella prontezza da la marcha.

26 settember: A gnit cumando da tgnair pront 36 bes-chas da tir pel transport da l'artiglieria russa. Ma siand cha gnittan 2 uffizchels tar nus per partir aint la sudeda, nu stuvains ans preschanter a Samedan. (Il general Suworoff vaiva vandschieu ils Frances e tramettet la granda part da sia artiglieria sur ils pass dal Grischun.)

27 settember: Ils Bergiagliots dumandan agüd pel transport da l'artiglieria russa tres la Bergiaglia.

28 settember: Nouv'intimaziun. Ma siand cha gnittans a savair cha'ls Bergiagliots as zuppaivan cun lur bes-chas per nu fer quista lavur, stains a chesa e nu giains a güder.

29 settember: Darcho sun arrivos duos curriers per dumander agüd. Nus gettans fin a Malögia, chargettans otra marchanzia e turnettans inavous.

30 settember: Sün nouva admuniziun urgenta gettan 24 homens a güder. Siand ch'els vulaivan schinager lur bes-chas, gnittan els bastunos e meltrattos. Quels chi pudettan, fügittan. Ils oters stuvettan lavurer ina-

vaunt fin als 7 october. Il cumand eira sto da mner materiel da guerra da Clavenna a Schlarigna in duos dis. Ma quist transport nu d'eira glivro niaunch'in 8 dis. Els vaivan chargio 62 chanuns ed ün mantun muniziun, per part cun tir da quatter. Uossa vulaiva tuot la gliעד vender las bes-chas da tir. La vschinauncha decidet cha 11 töchs stapchan rester cò pel-las vtüras d'inviern. Per recumpenser a quels chi pisseraivan per quellas vtüras, dess gnir fundeda ün'imposta da 10 crüzers sün 100 fl. chapitel.

La faira a Tiraun pigliet ün bun andamaint. Tschertüns però turnet-tan inavous cun lur muaglia, amaleda da scarbutz (zoppina)? Ils alimaints sun fich chers. Il ster sejel cuosta a Clavenna 65 pp., per furmaint 91 pp. (parpajola). Que voul eir buns plets per pudair transpurter la mar-chanzia.

1. december: A La Punt sun arrivos bgers butschins cun farina chi stöglian gnir transpurto sur l'Alvra. A gnit pretais agüd da la drettüra granda. Ma siand cha las vschinaunchas refüsettan, gnit tramiss l'uffiz-chel a Zernez. A la fin gnit cumbino cha quels da sur Funtauna Merla stapchan transpurter 47 butschins pro 20 bes-chas da tir. (Cuntinua)